

Színház.

Búcsú a lezárult évadtól.

Nem valami túlságosan érzékeny ez a búcsúvétel: körülbelül megint csak olyan, mint «esztendeje vagy ketteje», s a kritikus — kinek teherbírását kilenc-tíz hónap alatt hatvan-hetven színházi este tette próbára — akkor is, most is az elmúltakra visszasóhajtás ünnepi percében legszívesebben a Reviczky-verset idézné: «Nincs semmi, amitől búcsúzni fájna, De soktól válni üd nekem . . .»

A hibákat és hiányokat az áldatlan gazdasági viszonyokkal szokás menetetni, s szentigaz, hogy ezek barátságosabbakká számottevő mértékben e most levitézlett évad során sem lettek. De egy-két komolyabb (még pedig nemcsak kasszaraport, hanem írói érték szempontjából is *komolyabb*) siker arra figyelmeztet, hogy azért mindent a pénztelenségre háritani mégsem lehet; mintha kevesbedése arányában a pénz válogatósabbá is válnék: valamit érő ellenszolgáltatás nélkül a zsebekből kivándorolni egyre kevésbé hajlandó.

Ami így visszapillantás közben legelőbb szemetszúr, az a tanácstalan kapkodás, a minden céltudatosság híján végzett munka, a színház hagyományaihoz s a rendelkezésére álló erőkhöz igazodó programmvállalásnak fokozatos elhomályosulása. Az a gondolkodás, mely a siker várának megvételét nem a szívós s a felkészültséget minden lépésnél gondosan mérlegelő hadvezetéstől, hanem egy-két «geniálisan» megkockáztatott rajtaütéstől reméli: még a konjunktúra-évek hagyatéka, s ideje volna, hogy a mai diszjunktúrában végkép hitelét veszítse. Drámai színházaink hovatovább megint rá fognak eszmélni, hogy a közönségkegy sóvárgásában fogant színpadi tálcolmányokkal s az ezekhez alkalmilag összetoborzott «nagyvezérkar»-okkal kitűnően meg is lehet bukni, s helyett tanácsosabb megbízható, az egyéni képességeket közös munkában egybeforrasztó és felfokozó együtteseket nevelni, s azután nem arra építeni, ami «majd csak akad», hanem arra, ami — van.

Méltánytalanság volna a Nemzeti Színháznak ezt a rendkívüli módon megrázkódtatásos évadját túlságosan követelődző számonkéréssel megrohanni. Itt meglehetősen gazda nélkül készült most a számadás, az induláskor le volt kötve egy csomó újdonság, az elviselhetetlen kényszert jelentő és feltétlenül új megoldást kívánó bérletrendszer pedig negyven estének fölöttébb erőszakolt tarkaságú benépesítését tette kötelezővé. Mindezért a korábbi igazgatónak helytállási felelőssége már megszűnt, egyelőre ideiglenes megbízatású utódja pedig a felszámoláson túl az egyéni felelősséget *még* nem vállalhatta. Ily körülmények közt nem csoda, hogy sem a klasszikus játékrenden, sem az újdonságok terén a színház évkönyveit különösebben emlékezetes teljesítmény nem nagyon gazdagítja. Az egy *Csongor és Tündé*-nek új színrealkalmazásából csapott felénk a remekmű valódi tiszteletének, a rendezői avatottságnak és odaadásnak, meg a színészi lelkeségnek üdítő áramlata. Programmvállásnak ez örvendetes volt, — bárcsak irányjelzővé is válnék. A mult értékei ezen kívül nem sok,

s főleg nem sokatérő gondozásra találtak. Shakespeare szolgálatát sem új színpadi, sem kimagaslóbb színészi értelmezés előbbre nem vitte, a tartósan ígértet, érdekes szereposztású *Othello* csak ígélet maradt. Az maradt a *Nők iskolája* is: Molière szintén igen zsellérsorsra jutott. A «felújított» *Rosmersholm* Ibsenből sem adott egyebet — ismétlésnél. Ugyanígy járt a jubiláns Hauptmann a *Bundá*-val, holott erre az alkalomra is sokáig Rózsahegyi *Crampton mester*-ével biztattak. Egy jó stílérzékű Calderon-est meg egy finoman megmunkált Turgenyev-repriz a megnyugtatóbb mozzanatok közé számít. Az ókor iránt egy igyekvő *Antigone*-megszólaltatás róttá le a kegyeletet, a klasszikus francia tragédia iránt — mióta immár? — újra semmi. A hazaiak közül Herczeg *Bizánc*-a és Gárdonyi *Karácsonyi álom*-ja minden igazibb frissesség nélküli «felfrissítés»-ben részesült.

Újdonságul kilenc magyar és négy külföldi mű került elénk. Amazok szerzői közül Voinovich színpadilag, Móricz íróilag is a maga mértékén alul maradt, a többiek az igénytelenebb genre-ben az újdonság-műsor könnyűsúlyú átlagát szolgáltatták. Az először megszólalók közt Somogyváry és Babay a jövőt illetőleg feljogosítanak a reménykedésre, Indig és Korcsmáros már inkább csak ajtót tévesztve juthattak itt szóhoz. A négy külföldi bemutató ketteje — a szilveszteri mulatságból műsoron ragadt, ósdi *Szabin nők*, meg a Bajor Gizi bravúr-munkájáért elfogadható *Mindig lesznek Júliák* — az idény-mérlegben sem oszt, sem szoroz. Az amerikai *Ügyvéd* sem annyira autochton írói kiválósága, mint inkább a színház derekas munkája által érdemel figyelmet és megbecsülést. Ez az előadás a körültekintő szereposztásnak s az ebből folyó pompás összejátéknak olyan példáját nyújtotta, aminővel rég nem találkoztunk, a főszerepet teljes beeléüléssel játszó Ódry mint rendező is az idény folyamán ez egy alkalommal adhatta bizonyosságát fölényes tudásának és irányítói erélyének. Az évad valódi oromdíszévé azonban az *Ahol tilos a szerelem* című angol újdonság vált, ez a sajátkép nem is különösebben drámai érverésű, de finom és költői elgondolású pszichológiai rajz, melyben a jobbára súlytalan feladatokra fogott Bajor Gizi megint megmutathatta a kabaré-szintű produkciókban akárhányszor tétlenségre ítélt *nemzeti színházi* képességeit.

Ezt várjuk — az aggasztóan hosszúra nyúlt «átmeneti állapot» után — magától a színházról is: a maga színvonalának elérését, melyről az utóbbi években a gazdasági gátlóköriülményeken túl nem csekély lelki tehetetlenségből is meglehetősen aláhanyatlott.

A Vigszínház negyvenfél évtizede rendületlenül tartja a maga rangsori helyét, a bőkezűségéből itt alkudtak le legkevesebbet, a játéktílus hagyománya is itt a legszilárdabb. Mi tagadás, ez a stílus eléggé *vieux jeu*: valójában a megrogzódott színpadi naturalizmussal jelent egyet. E hagyomány meglazítása rendszerint kudarccal is végződik, ilyenkor a mű s az előadás szelleme, sőt még a kínos gonddal berendezett színpad között is érezhető stílustörés támad. Hogy a hetvenesztendős Hauptmann remekművének igazi mintaelőadása ezen a színpadon hozta meg az évad legértékesebb sikerét, az is főleg annak tulajdonítható, hogy a nagy írónak bensőleg csupa lélek költeménye forma szerint naturalista játéktílust kíván. A gyönyörű vezetőszeremben Csontos Gyula színészi géniuszának diadala, hogy a drámából ezúttal a lélek sem szabadt el. Lélekrajzi remeket adott Gombaszögi Frida is az új életre támasztott *Kaméliás hölgy*-gyel: hogy ehhez fogódzót egy nyolevanéves darabban talált, a mai újdonságok szerzőire nem valami hízogó. Ezek közül a tehetséges, de egyenetlen Hunyady Sándor két bemutatóval is szerepelt, mindkétszer a len-

ületnek és ellankadásnak biztató-lehangoló vegyületével. A többi újdonság a színvonal rovására a pénztárt szolgálta, azt sem mindig kiadósan. Csak az amerikai *Vacsora nyolckor* örvendeztetett meg a színpadi hírességek nagy számával s még inkább remekül összehangolt együttesével.

A Magyar Színház új vezetői korábbi, intim otthonuk légkörét egyelőre nem tudták a más környezeten is otthonossá tenni. Éppen a «kipróbált» szerzők (az egyre fáradtabb Molnár s a kétszer is szóhoz juttatott tanítvány : Fodor László) sehogysém állták a sarat, Lengyel Menyhért valósággal bukásrikordot javított és Szomory hangzásretorikája is a mult kísérteteként járt vissza. A külföldi újdonságok közepes boulevard-szinten mozogtak, még Sil-Vara Vikória-darabjában akadt leginkább némi vigasztaló vonás. Az évad legvégén egy egészen olcsó, de tagadhatatlanul graciózan felszolgált zenés bohóság hozott életmentő sikert. Bármily jótékony is az ilyen kámforinjekció : mi Heltai Jenőt megtiszteljük azzal, hogy a jövőt illetőleg színházával szemben a mértéket ennél mégis csak magasabbra fogjuk.

Az ő elhagyott örökében a Művész-színházból átköltözött Bárdos Artúr régi célkitűzései felé tört : fiatal gárdával új szerzőket propagált, köztük néhány nőíró, kikkel meglepő szerencséje volt. Az *Irja hadnagy* szokatlan előretörését különben főleg a maga rendezői tehetségének tulajdoníthatja. Komolyabb igénnyel itt csak egy rokonszenves erdélyi író szólalt meg, de ez a technikailag jóval ügyesebb vékonypénzüek versenyében egészen alulmaradt. A színház ifjú együtteséből az egyéni ízű Muráti Lili s a diszkrét, keresetlenül jellegzetes Páger sok jóval biztat.

Alapi Nándor fővárosi próbálkozásával rokonszenves igyekezet jutott csődbe. Pagnol szép, gazdaglelkű *Fanny*-jával az idény egyik legörvendetesebb magaslatára hágott, de azután gyenge ítélete a sivár közepességnek vagy éppen szánalmas műkedvelősködésnek szolgálatában a kamarastílusnak szánt kis színpad hitelét fokozatosan aláásta ; a szezonvég már krajcáros burleszkekre épített, kétségbeesett mentőakciókba fulladt. De a vergődő évad is ráirányította a figyelmet egy-két sokatígérő ifjú színésztehetségre. Az őszinte hangú Olty Magdától bensőséges Fannyja, a melegkedélyű Köpeczi-Boócztól egész sor emlékezetes alakítása után érdemes folytatást várhatunk. Mindenekfölött pedig a Szegeden már szárnyrakelt Peéry Piroska keltett erős és maradó visszhangot a főváros művészi életében, melybe mozgékony és bátor fantáziája, szuggesztív egyéni jelentékenysége most már multhatatlanul belé kívánczik.

Rédey Tivadar.

A grafikai eljárások.

Néhány hónap óta a *Napkelet* illusztrációkkal bővült. Megjelenésüket, mely izlésesen tarkítja az ölobbetük végtelen sorát s üde változatosságot nyújt, az olvasók bizonyára szívesen vették. A sorozat most indult útnak, folytatása elő van készítve. Épp ezért nem lehet érdektelen, ha a grafikai műhelytitkok körében járatlan érdeklődők számára néhány mondatban összefoglaljuk a technikára vonatkozó fontosabb tudnivalókat.

Folyóiratokban általában kétféle illusztráció láthat napvilágot, olyan, mely nyomdai eljárással s olyan, mely nemes grafikai eljárással készül. Tekintettel arra, hogy a *Napkelet* csak utóbbiakat akar közölni, az előbbiekről (klisé, autotípia, fototípia stb.) itt ezúttal ne essék szó. A nemes technikák nyomásuk szempontjából három csoportra oszlanak : magasnyomású, síknyomású és mélynyomású eljárásokra.

Az első csoportba, a magasnyomású technikák közé tartozik a *fametszet* és közelebbi rokonsága. Például hozhatjuk fel *Fáy* Dezsőnek folyóiratunkban már megjelent Dante-illusztrációit és *Molnár* C. Pálnak jelen számunkban közölt metszeteit a *Magyar Legendarium*-hoz. A művész símára csiszolt falapra rajzolja mondanivalóját s azután azokat a részeket, melyeknek a papíron fehérnek kell lenniök, arra való szerszámmal bemélyíti. A falemezt ezután festékes henger végigfuttatásával befesti, miközben a fekete festék megragad a kiemelt, azaz be nem mélyített részeken. A nyomópapírt ráteszi a fatáblára és könyvnyomópréssel vagy egyszerűen prés nélkül, egy csontpálcával való átdörzsöléssel állítja elő a nyomatokat. Magasnyomásúnak azért nevezik ezt az eljárást, mert a tábla legmagasabban kiemelkedő részei nyomódnak le. Ez az eljárás azonos a betűk nyomtatásával vagy a gummibélyegzők leütésével s mindkettő, mint ismeretes, belőle fejlődött ki.

Ez a technika nem tűri a vázlatzerűséget, ebből magyarázható, hogy fénykorát a klasszikus korokban élte, a XV. századtól kezdve, mikor ismeretes lett, egészen az impresszionizmus feltűntéig. Az impresszionizmussal nem tudott megbarátkozni, háttérbe szorult s csak a legújabb időben jutott ismét szerephez, mint a bibliofil könyv egyik vonzó ékessége.

Megegyező eljárás vele a *linoleummetszet*, ott a fát linoleum helyettesíti, mely durvább anyag a művészt szélesebb foltszerkesztésre kényszeríti. Mindkét eljárást színekkel is lehet társítani, ami úgy történik, hogy ugyanarra a papírra nyomtatnak több olyan lemezt, melynek mindegyikén csak egy-egy szín van.

Síknyomású eljárás a *könyomat* (litográfia). A képet zsíros tussal vagy zsíros krétával rajzolják rá a lapos kőre, mely a krétarajz számára gyengéden szemesézve van. A követ a rajz elkészülte után gummioldattal úgy preparálják, hogy a kő a kép fehér részein nedvesen marad és a zsíros nyomófestéket ragadás nélkül átengedi a felületén. A festék csak azokon a helyeken ragad meg, ahol azelőtt a zsíros rajz volt. A kész kő megfestése szintén hengerrel történik. A litografiánál a fekete vonalak nincsenek a lemezen sem kimagasítva, sem bemélyítve, ezért nevezik ezt az eljárást síknyomásnak. A színes könyomat ugyancsak több kővel történik, könyvdíszítés esetén gyakran megtörténik, hogy a lapokat egyenkint, kézzel színezik. Folyóiratunk júliusi számát ékesítette *Jaschik* Álmos egy, kézzel színezett litografiája.

Mélynyomású technika végül a *rézkarcolás* kiterjedt családja. Készítése meglehetősen bonyolult, legegyszerűbb az úgynevezett *hidegtű*-é. A művész fényesre csiszolt rézlemezbe hegyes tűvel bekarcolja a rajzot s egy ronggyal a lemezen kevés fekete festéket dörögöl szét. A festék megbúvik a karcolt vonalakban, a síma részeken nem ragad meg. A lemezt karcolt oldalával felfelé ráfektetik egy acéllemezre, míg a karcolt oldalra vízbe áztatott papírlapot s arra vastag és puha gyapjúszövetdarabot raknak s az egészet roppant erős nyomással átpréselik a rézkarcnyomógép két hatalmas acélhengere között. Az erős nyomástól a papír rápréselődik a rézlemez valamennyi mélyedésére, természetesen a lemez széle nyomódik be legerősebben a papírba s erről a mélyített keretről a mélynyomású grafikák, a rézkarc és társai azonnal felismerhetők.

A hidegtűvel szemben a tulajdonképpeni *rézkarcnál* a vonalak bemélyítése nem tűvel, hanem bonyolult vésővel történik, rézkarc alatt azonban ma nem ezt a technikát értik, hanem a *rézmaratást*. A kéz munkáját itt részben a sav végzi el. A rézlemez csiszolt felületét ez esetben aszfaltlakkal alapozzák, amelyet feketére füstölnek viaszgyertya lángja felett. Ugyanígy lakkal kenik be a karc

szélét és hátlapját. A rajzot a művész tüvel karcolja bele a fekete alapba. A lemez ezután salétromsavba kerül, ahol a rajz nyomán szabaddá vált rézvonalatok a sav kimarja, tehát a vonalak bemélyülnek, míg a többi részt az aszfaltlak megóvjá. Ezután készül a próbanyomat, melynek sikerétől függ, hogy további, hidegtüvel való megmunkálásra szükség van-e avagy sem.

A rézmaratásnak rendkívül sok válfaja van, melyek közül itt csak a három legfontosabbat említjük. A *pontozó modor*-nak nevezett eljárásnál a művész karcolótű helyett kicsiny és hegyes tüvel, illetve az erre ütött könnyű kalapáccsal apró pontok légióját veri a rézlemezbe. Ez az eljárás nagyon hosszadalmas, de lágy átmenetei miatt rendkívül vonzó. Különösen a XVIII. század nagy angol rézmetszői, közöttük a híres Bartolozzi, használták, sőt színézzel kombinálták.

A *mezzotinto*-eljárásnál a rézlemez felborzolják s azt, amit a nyomaton világosnak akarnak hagyni, lesimítják. Ezzel az eljárással olykor a festmény tónusértékeit is el lehet érni. Végül említésre érdemes még a *vernís mou*, ami abból áll, hogy a belakozott rézlemezre papírt vagy vásznat borítanak s abba rajzolják a képet. A vonalak a papíron vagy vásznon keresztül benyomódnak a puha alapba és a maratásnál lágy és szemcsés vonalakat adnak, így ez a technika leginkább a szénrajzéhoz hasonlít.

A tervbe vett további illusztrációk hivatva vannak arra, hogy a felsorolt technikákat a művészet nyelvén tolmácsolják s a modern magyar grafikus művészeket megismertessék és megszerettessék a *Napkelet* olvasóival.

Genthon István.

Francia rajzok kiállítása.

A Szépművészeti Múzeum grafikai osztálya legutóbbi kiállításán a francia rajz fejlődését mutatja be a XV. századtól napjainkig. Közgyűjteményeink igen gyengén állanak a francia festészet emlékei terén s a képek rendkívüli árai miatt nem valószínű, hogy valaha kielégítő sorozatot mutathassanak be Watteau-tól Picassóig e festészetben két százada élen járó nemzet természetéből. Épp ezért különös örömeinkre szolgálhat, hogy a Múzeum Hoffmann Edith dr. kitűnő rendezésében legalább a rajz intim és közvetlen nyelvén tájékoztatót ad azokról a pompás stíluskorszakokról, melyek a modern művészet kialakulásában oly nagy szerepet játszottak.

Csaknem háromszáz mű kerül a közönség elé s ennek az anyagnak körülbelül harmada Majovszky Pál gyönyörű rajzgyűjteményéből való, de egyébként is igen jelentős lapokkal szerepelnek a magánosok. A múzeum

kollekciójának főereje a korai alkotásokban rejlik. A francia manieristákat, az úgynevezett fontainebleaui iskolát néhány érdekes rajz képviseli. A barokk-mesterek közül kiválik Eustache Lesueur néhány rendkívül finom és gyengéd alkotása. Watteau egy igen jellegzetes rajza szerepel, sajnos Boucher-t, aki egyike a rokokó legnagyobb rajzművészeinek, nem sikerült bemutatni. Annál jobban meg lehet ismerni Fragonard sokoldalúságát.

A XIX. század nagymesterei csaknem valamennyien sok és kitűnően jellemző alkotással szerepelnek. A gazdagságból csak Delacroix, Guys, Millet, Daumier, Renoir és Cézanne műveit emeljük ki, ezek azok a mesterek, kiknek grafikája a kiállítás kapcsán jól megismerhető.

A legújabbakat Picasso, Lhote, Laurencin, Rouault, Dufy, Gleizes és Léger képviselik, főképp Picasso és Dufy szerepelt egy-egy lapjával szerencsésen.

G. I.